

RAPPORTAGE TOEVALSVONDST 2011: SINT-PETRUSKERK TE ROSMEER-BILZEN (PROV; LIMBURG)

I. Verslaggever:

Geert Vynckier
Onroerend Erfgoed
Jekerstraat 10
3700 Tongeren
012 /260321
Geert.vynckier@rwo.vlaanderen.be

functie: erfgoedonderzoeker archeologie

veldwerk: Michel Mulleners
Rudi Roosen
Jurgen Staf

tekeningen en plannen: André Detloff
Annelies De Roek

II. Identificatie

*Een beschrijving van locatie van de site, met de volgende elementen

Provincie(s): Limburg

Gemeente(n): Bilzen

Deelgemeenten(n): Rosmeer

Coördinaten: Lambert 1972: X: 234922 Y: 171305

Kadastergegevens: 9de afdeling, sectie D, perceelsnummer 43B

Adres: Kerkstraat

Toponiem(en):

Naam van de site: Rosmeer-Kerkstraat (RO11KE)

Projectnummer: ID 8_2011_025

Dossiernummer: 2011/330

Algemene beschrijving:

De site te Rosmeer is gelegen in het zuiden (Haspengouw) van de provincie Limburg, op de zuidelijke helling van een verhevenheid in de vruchtbare Leemstreek. Ten zuiden van deze helling loopt de Wijerkenbeek, die voor de afwatering van de onmiddellijke omgeving zorgt (fig. 1, 2 en 3). Rosmeer is al sinds jaren gekend door talrijke archeologische vindplaatsen en opgravingen. Zowel sites uit de steentijd, meer bepaald van de Bandkeramiek, de IJzertijd, de Romeinse periode en graven uit de Merovingische periode zijn er gekend. In de onmiddellijke omgeving van de kerk zijn er echter weinig vindplaatsen, wat natuurlijk te maken heeft met de bebouwde zone. De kerk werd nog niet opgenomen in de CAI, ook niet als Indicator.

De kerk ligt, zoals al vermeld, in de bebouwde zone (OB) met sterk vergraven grond (OT) te midden van leembodems (fig. 4), die variëren van matig droge leembodems zonder profiel (Acp), droge leembodems met textuur-B horizont (AbA) tot natte leembodems zonder profiel in het valleitje (Aep).

III. Archeologische nota

* Datum van de melding van de vondst

Tijdens restauratiewerken aan de beschermde toren van de Sint-Petruskerk te Rosmeer (Bilzen) werd bij stabiliseringswerken¹ een constructie in mergelblokken aangetroffen. Hierop waarschuwde de voorzitter van de kerkfabriek² de bevoegde diensten. Op 07/09/2011 werd het Agentschap voor Onroerend Erfgoed, Archeologische buitendienst Tongeren op de hoogte gebracht. Op 09/09/2011³ werd een eerste bezoek gebracht aan de vindplaats en werd afgesproken met de aannemer en de voorzitter van de kerkfabriek dat de registratie van de vondst zou worden uitgevoerd op 12/09/2011 door een ploeg uit Limburg van het Agentschap Onroerend Erfgoed. Die dag werd het vlak opgeschoond, gefotografeerd en ingetekend. De vindplaats werd die avond vrijgegeven voor de verdere restauratie- en bouwactiviteiten.

* Een summiere beschrijving van het onderzoek dat voorafgaand aan het onderzoek op de site werd uitgevoerd

Voor zover we hebben kunnen achterhalen werd er nooit archeologisch onderzoek in de toren of de kerk van de Sint-Petruskerk uitgevoerd.

*Korte geschiedenis en beschrijving van de Sint-Petruskerk waarin de toevalsvondst gebeurde

De huidige neogotische kruiskerk van Sint-Petrus dateert van 1858 en werd vergroot in 1934. De kerk te Rosmeer is echter al zichtbaar op de kaart van Graaf de Ferraris (fig. 5), de Atlas van de Buurtwegen uit 1841 (fig. 6) en het gereduceerd kadaster uit 1850 (fig. 7). Alleen de nog bestaande beschermde toren⁴ is het enige overblijfsel van de oude kerk (fig. 8) en zou dateren uit de 14de

¹ Uitgevoerd door BUILDING n.v., Vaartsstraat 126, 2520 Oelegem; werfleider F. Vanderhaeghe

² Dhr. M. Van Herf die we hierbij willen bedanken voor de opvang en de rondleiding op de site.

³ Diezelfde dag werd de vondst al kenbaar gemaakt in een krantenartikel van het Belang van Limburg.

⁴ Beschermingsdossier nr. OL000803.

eeuw⁵. Deze mergelstenen toren heeft drie geledingen onder een ingesnoerde naaldspits⁶. De oorspronkelijke blinde onderste geleding werd in een latere fase verfraaid met een oculus in de westelijke gevel. Van het schip van de kerk uit deze 14de eeuwse periode en de voorlopers ervan is niets gekend. De hoger vermelde kaarten tonen ons respectievelijk een kruisvormig grondplan en tweemaal een asymmetrisch grondplan, waar de toren duidelijk te onderscheiden is. De enige getuige van een ouder romaans en gotisch verleden staat op dit ogenblik in de zuidelijke zijbeuk, namelijk het voetstuk van een doopvont (fig. 9) dat uit twee delen bestaat. De gotische doopvont zelf dateert uit het begin van de 16de eeuw en vertoont 4 maskers op de hoeken. Het voetstuk echter is duidelijk romaans en dateert uit de 12de eeuw⁷.

**De archeologische beschrijving van de site en het onderzoek dat heeft plaatsgevonden: methodiek van het onderzoek en de resultaten*

Het vlak binnenin de westelijke toren (fig. 10 en fig. 11) werd al een 40cm verdiept door de aannemer nadat vochtwerende injecties gebeurden en nadat de micropalen werden aangebracht⁸. Dit procedé heeft als nadeel dat holten en spleten in de grond vollopen met beton. Toch kon de volledige oppervlakte van de ruimte worden opgeschoond, gefotografeerd en ingetekend. De reden van de vondstmelding betrof een in de noordoostelijke hoek van de ruimte aangebrachte constructie (fig. 12 en fig. 13, S1), opgebouwd uit mergelblokken, die pas door de aannemer aangetroffen werd na het aanbrengen van de micropalen en na het verwijderen van de vloertegels. Nadat een kuil werd gegraven (fig. 13, S5) werd de constructie opgebouwd met van grootte variërende mergelblokken en mat (buitenzijde) 2 op 1,40 m. Als mortel gebruikte men een lichtgrijze kalkmortel. Nadat een verticale rechthoekige wand werd gemetseld, werd direct op deze verticale muren een laag tongewelf aangelegd (fig. 14). Dit tongewelf stortte in het verleden in aan de oostelijke zijde of werd recent vernield door de micropalen (fig. 15). De ruimte die onder dit gewelfje moet hebben gezeten, is hierdoor volledig volgelopen met beton, waardoor het onmogelijk was om de ruimte te openen. Of het hier gaat om een gemetselde graftombe of iets anders is dus niet meer te achterhalen. Zeker is wel dat de mogelijke grafkelder later werd aangelegd dan de toren zoals we konden vaststellen aan de noordelijke torenmuur (fig. 16). De bodem rond de mergelconstructie bestond uit een bruin-grijze opvullingslaag met fragmenten mergel, witgrijze mortel en leisteen waarin de mergelconstructie werd aangelegd (fig. 13, S2). In deze laag werd een fragment van een Romeinse dakpan aangetroffen. Op deze laag lag een puinlaagje van mergelafval en mergelgruis (fig. 13, S3). In de zuidwestelijke hoek van de werkput is deze laag nog deels bewaard in een nazakking. In het kleine zuidprofiel dat zichtbaar was, is dit nog duidelijk te zien. Op haar beurt wordt deze laag doorsneden door een donker grijsbruine opvullingslaag van een kuil (fig. 13, S4). Deze laag is losser van structuur en bevat fragmenten witgrijze mortel, kleine mergelfragmenten, enkele lesteensplinters en een tegeltje in roodbakkerd aardewerk met zwart glazuur (4,5 x 4,5 cm). De huidige vloer herkennen we in enkele tegels die in het oostelijk profiel zijn blijven steken (fig. 13, S6). Hoewel er niet kon verdiept worden in deze ruimte, konden we toch vaststellen dat een twintigtal centimeter onder de uitgebroken vloer, de fundering van de toren niet alleen was opgebouwd uit mergelblokken zoals de bovenbouw, maar vooral uit silexblokken naast enkele mergelstenen (fig. 17).

**Conclusie*

Hoewel de oppervlakte van de onderzochte ruimte slechts 3,40 op 3,40 m meet, hebben we toch enkele vaststellingen kunnen noteren. In de toren, waarvan de fundering qua gebruikt materiaal duidelijk verschilt van die van de opbouw, werd een graftombe aangetroffen die later tegen de noordelijke muur van de toren werd ingegraven en opgebouwd⁹. Andere voorbeelden zijn er voor zover we weten niet gekend of gaat het hier helemaal niet om een grafkelder? Tegen de zuidelijke muur van de onderste kamer van de toren hangt er een steen met opschriften in donker marmer die net dezelfde afmetingen heeft als de grafkelder 2,00 x 1,00m). Op deze grafsteen (?) staan enkele namen en data vermeld uit de 17de eeuw (fig. 18). Misschien is het de grafsteen die op deze

⁵ Schlusman 1996, 157.

⁶ Deze spits is met leien bedekt.

⁷ Geukens 1975, 29.

⁸ Deze micropalen worden de grond ingedraaid terwijl tegelijkertijd natte beton wordt ingespoten. Zodoende krijgt men betonpalen onder de fundering van de toren waardoor de stabiliteit verzekerd wordt.

⁹ Het gaat zeker niet om een *sarcofaag* zoals in een krantenartikel in Het Belang van Limburg van 9 september gemeld werd.

kelder lag en na het hernieuwen van de vloer tegen de wand werd geplaatst. De puinlaag met mergel kan de restant zijn van de bouwpuinlaag van de toren maar zeker zijn we dit niet.

Hoe miniem de informatie ook is die we hier hebben geregistreerd toch kunnen meerdere kleine bevindingen samen ons iets leren over het ontstaan en de evolutie van deze kerk.

IV. Bibliografie

KAARTEN:

- Graaf de Ferrariskaart 1771-1778, kaart 188.
- Atlas van de buurtwegen 1841.
- Gereduceerd kadaster 1850, kaartblad Bilzen.

TEKSTEN:

GEUKENS B. 1975: *Fotorepertorium van het meubilair van de Belgische bedehuizen. Provincie Limburg. Kanton Bilzen*, Brussel-Sint-Truiden, 1975, 28-29.

SCHLUSMANS F. 1996: *Inventaris van het cultuurbezit in België, Architectuur, Provincie Limburg, Arrondissement Tongeren, Kantons Bilzen - Maasmechelen*, Bouwen door de eeuwen heen in Vlaanderen 14N3, Brussel - Turnhout.

WEBSITES:

<http://cai.erfgoed.net>
<http://nl.wikipedia.org>
<http://belgica.kbr.be>
<http://gis.limburg.be>
<http://www.inventaris.vioe.be/>
<http://kerknet.be>

V. Trefwoorden

Gebouwen en structuren– kerkgebouw - kerktoren – late middeleeuwen – 14de eeuw –natuursteen - mergel

Gebouwen en structuren– kerkgebouw - nieuwe tijd/nieuwste tijd – 17de-19de eeuw steen – baksteen

Archeologische sporen en uitgravingen – funeraire gebouwen en structuren - grafkelder – natuursteen - mergel

VI. Figuren

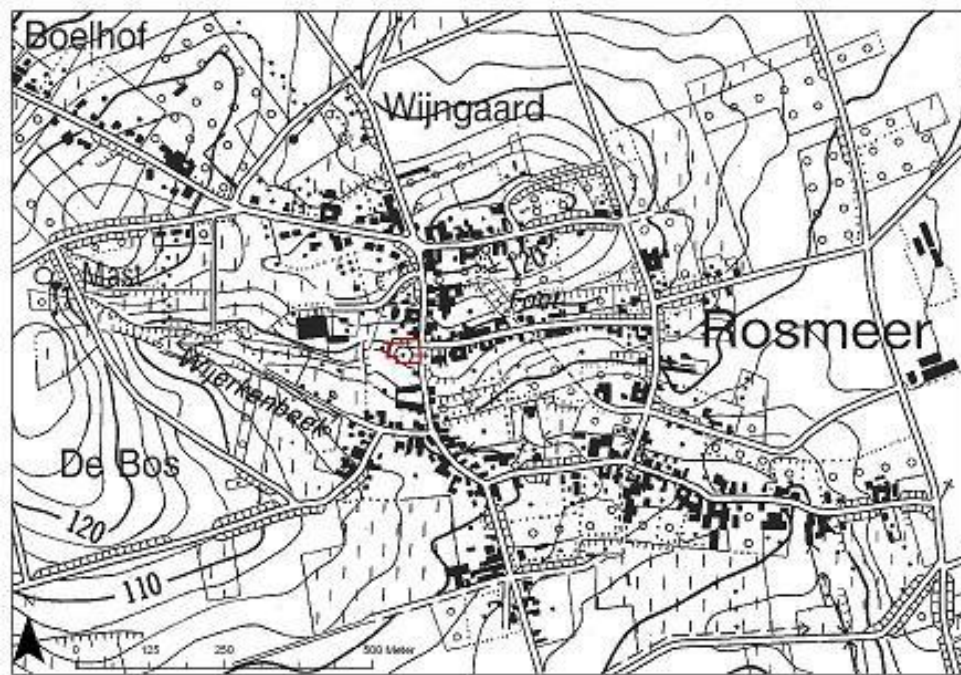
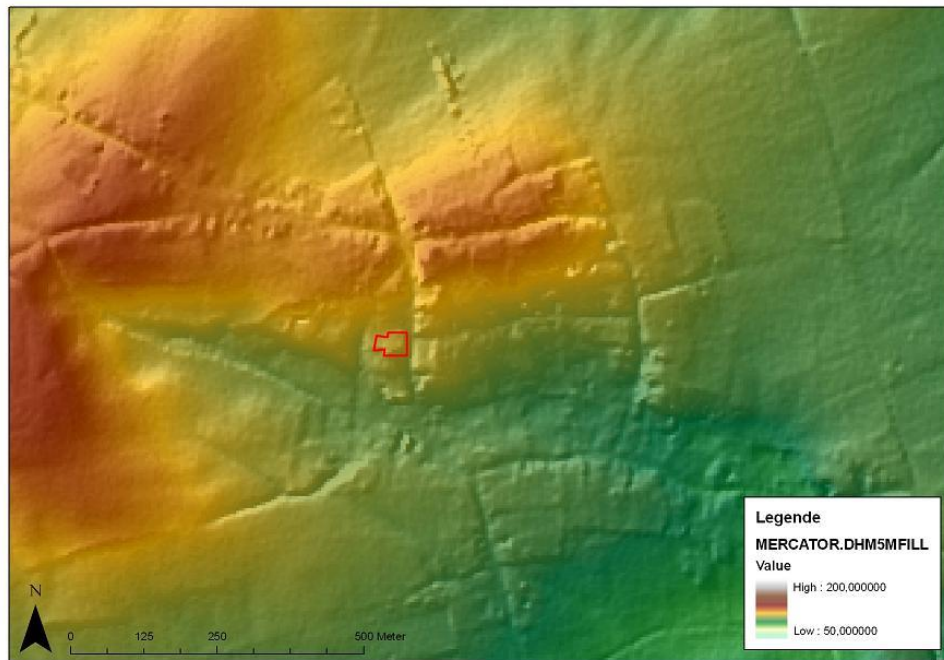

Fig. 1: Topografische kaart met aanduiding van de vindplaats in het rood. (© AGIV).

Fig. 2: Kadastrale kaart met aanduiding van de vindplaats in het rood. (© AGIV).

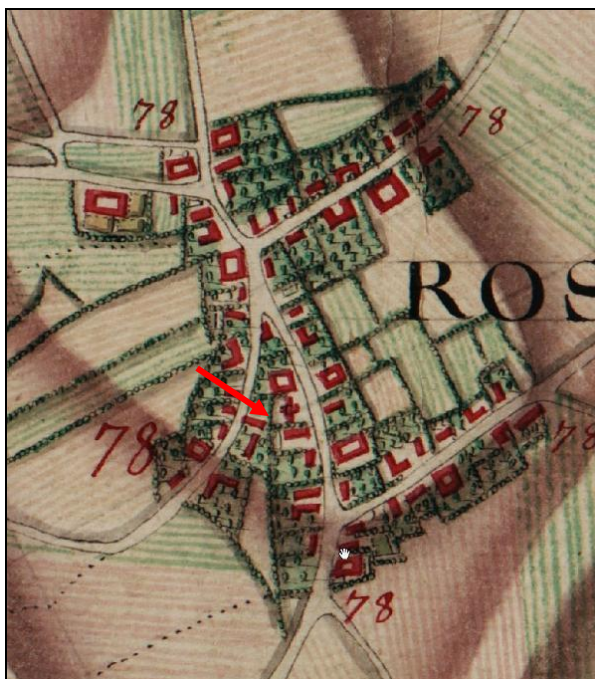

Fig. 5: De Sint-Petruskerk op de Kaart van Graaf de Ferraris (©NGI).

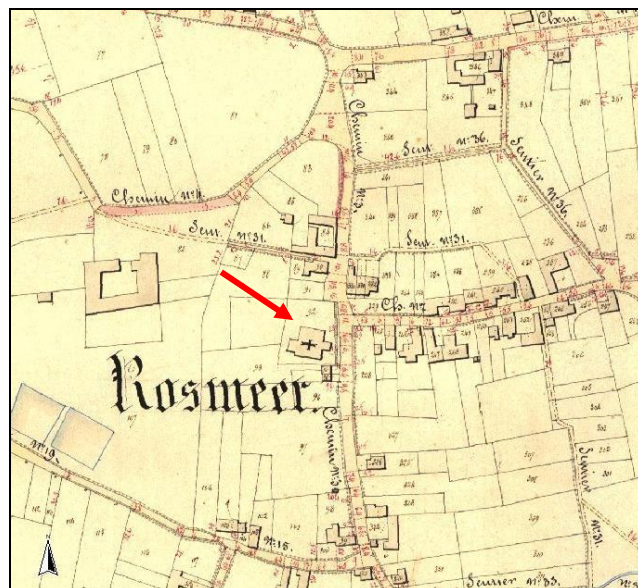

Fig. 6: De Sint-Petruskerk op de Atlas der Buurtwegen (©GIS - Provincie Limburg).

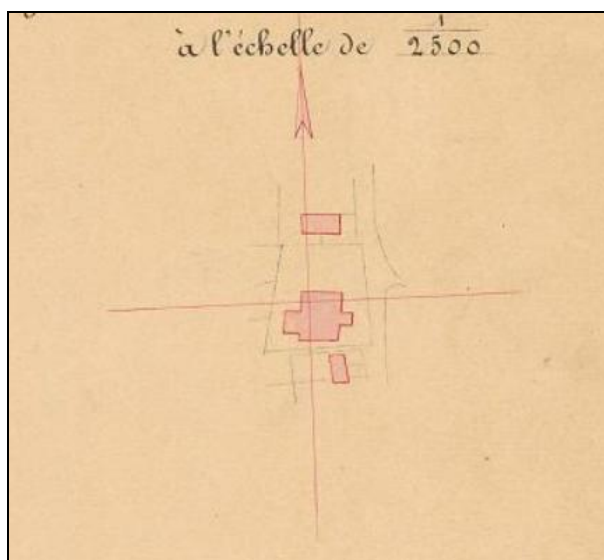

Fig. 7: De Sint-Petruskerk op een detail van het gereduceerd kadaster (©NGI).

Fig. 8: Meerdere zichten op de kerkentoren uit de 14de eeuw (linkse foto Kris Vandevorst 01/01/2005©Vlaamse Gemeenschap, de andere twee © Kerknet).

Fig. 9: Samengestelde doopvont.

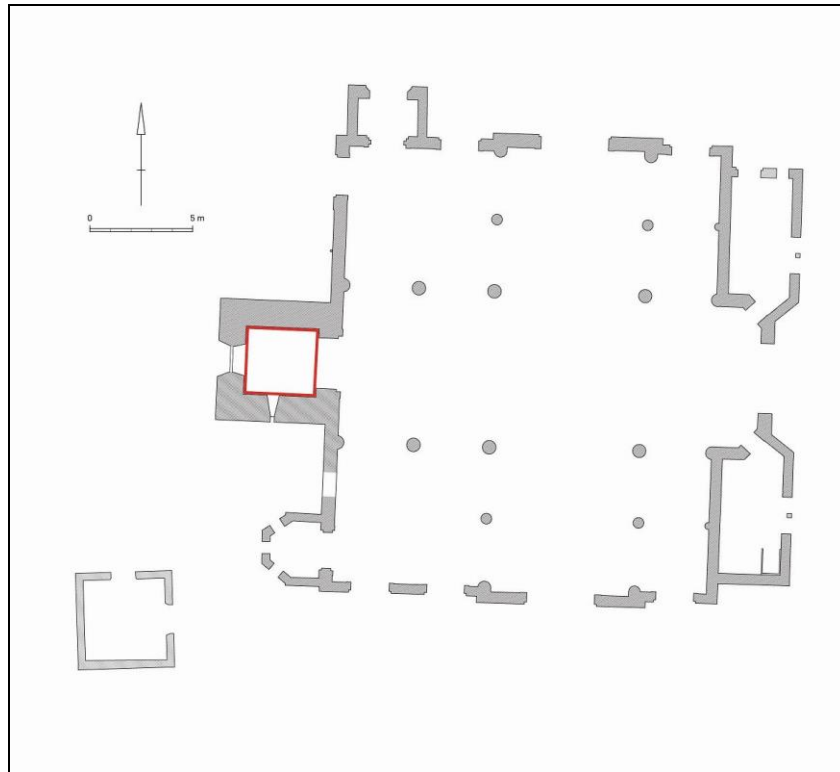

Fig. 10: grondplan van de Sint-Petruskerk met aanduiding van de ruimte met de toevalsvondst in het rood.

Fig. 11: zicht op de opgeschoonde werkput vanuit het zuiden.

Fig. 12: De grafkelder in mergelblokken van uit het zuiden.

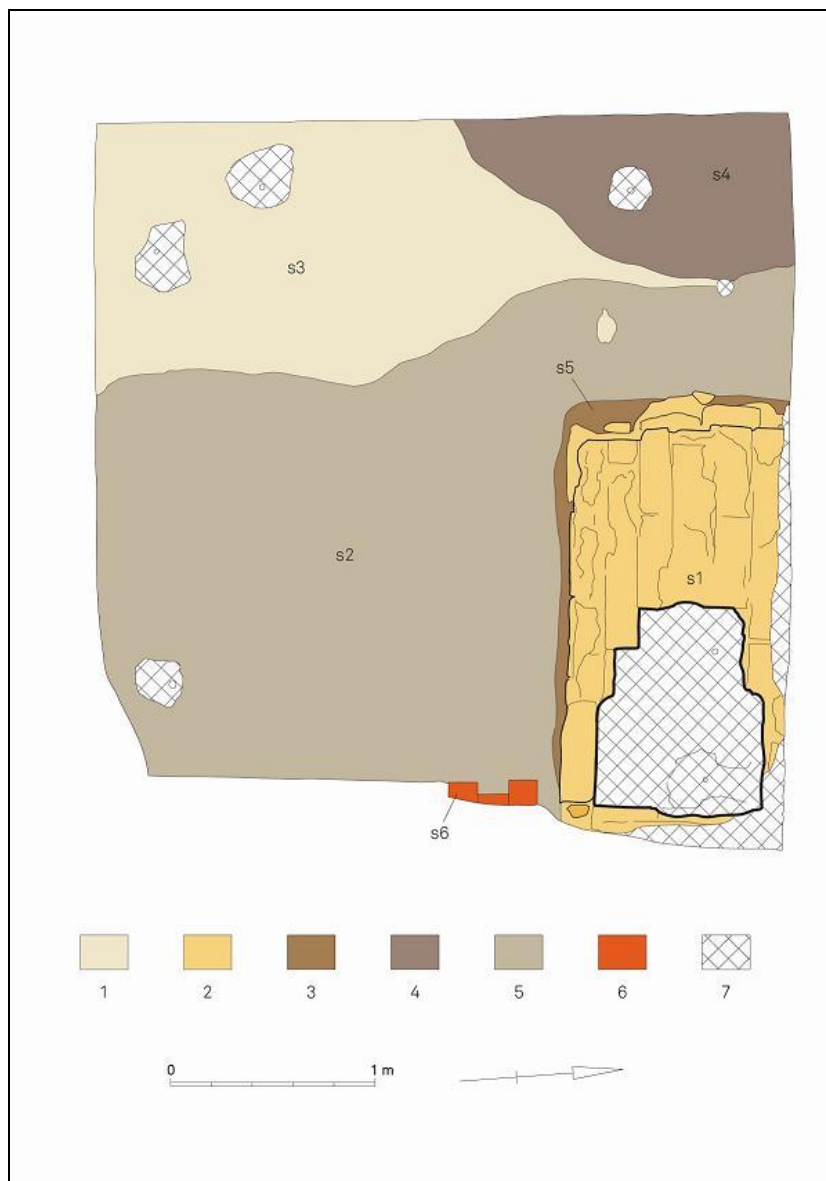

Fig. 13: Sporenplan: 1: mergelafval; 2: mergelblokken; 3: bruine gevlechte kuilvulling; 4: donkerbruine opvullingslaag; 5: grijsbruine laag; 6: vloertegels; 7: verstoringen.

Fig. 14: Detailzicht op het tongewelf van de grafkelder.

Fig. 15: Kijk op de verstoringen door micropalen.

Fig: 16: Kijk op de naad tussen de noordelijke torenmuur en de grafkelder.

Fig. 17: Kijk op een deel van de fundering onder de westelijke torenmuur.

Fig. 18: Grafsteen tegen de zuidelijke wand van de toren geplaatst.